

La recepció germànica de l'obra de Jesús Moncada

Visat núm. 1
(gener 2006)

por Artur Quintana i Font i Sigrid Schmidt von der Twer

Entrevista amb el traductor Willi Zurbrüggen

És un fet conegut, tot i que són molts els que fan com si no se n'adonessin, que els diferents òrgans de govern d'aquest estat mostren una sensibilitat molt prima, i en molts de casos inexistents en fer conèixer la realitat plurilingüe del propi estat que administren. Els creadors d'opinió majoritàriament fan el mateix, i entre ells no falta tampoc qui s'oposa frontalment a qualsevol presentació plurilingüe d'aquest estat, negant-se si cal a acceptar l'evidència. I és així com tenim una ciutadania ben desinformada sobre la realitat lingüística que l'envolta, i unes nacions estrangeres que no fan gaire més que acceptar acríticament el que des d'ací majoritàriament se'ls diu. A conseqüència d'aquestes actituds uns i altres, la ciutadania espanyola i els estrangers, ens imaginem quasi només com a monolíticament espanyols de llengua i literatura. I és més, nosaltres mateixos, els anomenats segons la Constitució de «llengua no espanyola», acabem anant pel món esporuguits i sempre disposats a renúncies identitàries.

I així no ens ha de sorprendre que el darrer i l'actual director de la Fira del Llibre de Frankfurt, en tractar de Catalunya com a convidada d'honor a la Fira de l'any 2007, el primer declari que «La cultura catalana destaca per la seva excepcional creativitat i popularitat. Així ho demostren autors de difusió internacional com ara Vázquez Montalbán, Juan Goytisolo o Carlos Ruiz Zafón», i l'altre afirmi que no toleraria «cap regionalisme», perquè això va contra els principis de la Fira. Ni tampoc, per altra banda, no ens ha d'estranyar que la producció d'una trentena d'escriptors catalans es tradueixi a l'alemany en part o en totalitat a partir de la versió espanyola i no de l'original català, i no pas perquè hi hagi manca de traductors a l'alemany del català, sinó per ignorància, oportunisme o indiferència, o de tot una mica, dels autors i editors catalans. I si a aquests autors algú els ho fa evident, solen respondre amb grans declaracions —no demanades— de lleialtat a la llengua espanyola. Veurem com tots aquests factors d'una manera o altra han influït sobre la recepció germànica de l'obra de Jesús Moncada.

Aquesta s'inicia l'any 1995 amb la traducció de *Camí de sirga* a Frankfurt del Main per l'editorial S. Fischer, i continuada dos anys més tard amb la de la *Galeria de les estàtues* a la mateixa editorial. Ambdues obres, recordem-ho, havien estat publicades a Barcelona per La Magrana, el 1988 i el 1991 respectivament. En tots dos casos el traductor ha estat Willi Zurbrüggen.

Decidits a entrevistar-lo, ens informem prèviament sobre la seva persona i activitat. La primera sorpresa arriba ben aviat: a la seva *homepage*, Zurbrüggen declara que tradueix només de l'espanyol. Per les notes biogràfiques que en trobem sabem que va néixer a Borghorst a Westfàlia el

24 d'abril de 1949 i que actualment viu a Heidelberg. Es va diplomar en traducció, i tradueix, ja ho hem dit, només de l'espanyol i quasi exclusivament textos literaris, de Miguel Ángel Asturias, Antonio Skármeta, Manuel Vázquez Montalbán i Antonio Muñoz Molina, entre d'altres. Se'ns diu també que ha obtingut el premi de traducció del Ministeri de Cultura Espanyol el 1990, de l'Ambaixada Espanyola el 1995 i el Premi de Literatura d'Stuttgart el 1997. Un esplèndid currículum, doncs, només que enlloc no consta que sàpiga català ni tampoc que hagi traduït d'aquesta llengua.

I així, ja una mica informats i proveïts dels originals i de les versions alemanyes de les novel·les moncadianes i, per si de cas, de l'original d'*Estremida memòria*, ens n'anem a Heidelberg a parlar amb aquest traductor. Són les primeres hores de la vesprada de dijous 26 de gener de 2006. Tot i la neu encara es pot circular prou bé. No ens costa de trobar la casa de Zurbrüggen al barri de Neuenheim, a la riba dreta del Neckar, un eixample de la ciutat a començament del segle passat. Són cases ja una mica velles d'estil historicista no gaire lluny del riu, i ara que els cotxes amb la neu fan poc soroll, s'hi sent, apagada, la remor de l'aigua. Zurbrüggen ens rep a l'estudi, no gaire gran i atapeït de llibres ben ordenats i tot molt ben endreçat. I encetem la conversa:

Q/S.- En què esteu treballant actualment?

Z.- No fa gaire he acabat un llibre de Muñoz Molina, que no és el primer que n'he traduït, però sobretot em dedico en aquests moments a traduir Landero, que realment m'entusiasma. [ens en mostra les traduccions i els originals]. Ara també tradueixen Sánchez Piñol, *La piel fría*, però trobo que té un llenguatge poc treballat i hi ha un excés de fantasia.

Q/S.- Per cert escriu en català.

Z.- Ah, doncs no ho sabia.

Q/S.- I com va ser que traduïssiu Moncada? Ja el coneixíeu? Ho vau decidir vós mateix?

Z.- No, no, va ser un encàrrec de l'editorial Fischer, per la qual jo ja treballava i segueixo treballant. La decisió va ser d'ells.

Q/S.- I el títol, *Die versinkende Stadt / La ciutat que s'enfonsa* sembla que la crítica no ha acabat d'acceptar-lo, i de vegades el cita malament i tot, com *Die versunkene Stadt / La ciutat enfonsada*. La coberta del llibre també hi al·ludeix [Una vila al peu d'una serra i amb les cases de vora el riu ja mig sota les aigües]. Per què no una traducció literal: *Der Leinpfad / Camí de sirga* com en la traducció holandesa o anglesa: *Het jaagpad / The Towpath*?

Z.- És que aquest títol ja venia decidit per l'editorial. Els devia semblar més comercial, potser.

Q S.- Hem llegit que només traduïu de l'espanyol. A les vostres traduccions de Moncada, en parlar dels copyrights s'indica el títol català de l'original [Originalausgabe in Katalanisch ... unter dem Titel *Camí de sirga / Edició original en català ... sota el títol *Camí de sirga*], però no queda clar de quina llengua s'ha fet la traducció.*

Z.- Aquesta traducció, i també la de *La galeria de les estàtues* són fetes a partir de la versió espanyola. Quan els de la Fischer m'ho van proposar jo els vaig dir que només traduïa de l'espanyol, i que de català no en sé. A més els vaig dir que jo no volia prendre'ls la feina als traductors del català. Però em van replicar que Moncada s'havia traduït ell mateix a l'espanyol. Davant d'aquest fet vaig acceptar.

Q/S.- Tanmateix tant a la versió espanyola de *Camí de sirga* com a la de *La galeria de les estàtues* no

consta el nom de Moncada com a traductor, sinó el de Joaquín Jordá per al primer títol i Celina Alegre per al segon. [Ho comprovem en els llibres mateixos. Zurbrüggen té tant els originals catalans, com les versions espanyoles i alemanyes dels llibres de Moncada, molts d'ells dedicats].

Z.- Ja veig que és així. Però a mi em va dir que Moncada s'havia autotraduït. En aquest sentit no hi ha altre testimoni que el meu, és declaració contra declaració.

Q/S.- Potser Carles-Jordi Guardiola que aleshores era el director de La Magrana ens ho pugui explicar.

Z.- Doncs pregunteu-l'hi. M'agradarà de saber què en diu.

Q/S.- I quina acollida va tenir *Camí de sirga*?

Q/S.- No gens bona. Ací a Heidelberg en van fer una rebentada.[Noll, Jörg A.: *Katastrophe. Jesús Moncadas Roman Die versinkende Stadt*, General-Anzeiger, 4-6-1995] Tot ho van trobar malament: el títol, les cobertes, la llengua i la trama novel·lística, i la traducció. I no ho acabo d'entendre perquè en l'obra de Moncada tot és molt pensat i ben estructurat, complex. Es nota que hi ha esmerçat molt de temps i reflexió, molt més que, posem per cas, Sánchez Piñol. Tot i la mala crítica Fischer va publicar també *La galeria de les estàtues* [1997], que va tenir més bona acollida. Però ni l'un títol ni l'altre no es van vendre gaire i aleshores l'editorial se'n va desentendre i ja no vaig traduir *Estremida memòria*. En Jesús me'n parlava proud, però no hi va haver res a fer. L'editorial després de l'edició en tapa dura, pensava fer-ne també com a llibre de butxaca, però tampoc no van tirar endavant.

Q/S.- Vau conèixer en Jesús?

Z.- Sí, crec que a la fira de Frankfurt, potser a la de 1993. A més hi vaig parlar bastant per telèfon, sobretot, en relació amb la temàtica ebrenca. I també vam ser junts a una presentació i lectura de la seva obra el 1995 a Berlín en el Col·loqui Literari que hi va organitzar el DAAD [Servei Alemany d'Intercanvi Acadèmic]. Per cert que allà em van criticar pel fet que jo hagués traduït Moncada de l'espanyol. Recordo especialment Theres Moser [traductora del català a l'alemany]. Jo em vaig justificar pel fet, ja us ho he dit, que em consta que en Jesús s'autotraduïa a l'espanyol.

Q/S.- Moncada també va anar a Munic el 1999 quan les X Setmanes del Llibre de Primavera, i hi va haver una lectura i presentació de la seva obra al Cervantes. Hi éreu vós?

Z.- No, jo només vaig ser a Berlín. I en Jesús el vaig tractar també a Frankfurt, si no ho recordo malament. Altrament vam parlar bastant per telèfon, com us deia.

Q/S.- Les vostres traduccions de Moncada ja no es troben a les llibreries, tret de les de vell. S'ha pensat en fer-ne una reedició?

Z.- No crec que la Fischer reediti Moncada. Des de l'abril de 2002 que m'han tornat els drets sobre les meves traduccions. He pensat d'oferir *Camí de sirga* a l'editorial Mare. És una editorial especialitzada en temes marítims que de vegades també ho són dels grans rius i llacs. Vull esperar encara un cert temps, i en el cas de *La galeria de les estàtues* una mica més, quatre o cinc anys. No me'n vull pas desentendre, de cap de les dues novel·les. Seguiré oferint a les editorials els llibres de Moncada.

Q/S.- Vós heu declarat que en preparar la traducció d'un text, procureu de conèixer bé abans els territoris on se'n desenvolupa l'acció. En traduir Coloane va anar a la Patagònia, llegim. Coneixeu els escenaris moncadians? Mequinensa i la Vall de l'Ebre, Torrelloba/Saragossa, Lleida?

Z.- No, malauradament. Ni uns ni altres. I m'agradaria d'anar-hi. No us dic pas que algun dia no hi vagi.

Q/S.- Doncs, decidiu-vos i poseu-vos en contacte amb l'escriptor mequinensà Hèctor Moret perquè us hi acompanyi. És un excel·lent coneixedor de l'obra de Moncada i dels indrets per on hi transcorre. Us en passarem l'e-mail. Amic Zurbrüggen, moltes gràcies per haver-nos concedit aquest entrevista.

Sortim que ja vespreja. Abans d'emprendre la tornada ens caldrà escombrar el cotxe de la neu que ha tornat a caure. L'endemà escrivim a Hèctor Moret i a Carles-Jordi Guardiola sobre la possible autotraducció de Moncada de *Camí de sirga* i *La galeria de les estàtues* a l'espanyol. Hèctor Moret ens respon: «En Jesús mai no va autotraduir la seua obra a l'espanyol, però sí que és cert que les traduccions a l'espanyol (i d'alguna manera al francès, les dues llengües que, a més del català, coneixia prou) les va revisar en profunditat, sobretot en la fraseologia». I Carles-Jordi Guardiola afegeix: «No sé si Anagrama, l'editorial en espanyol, va dir a algú que en Jesús s'havia autotraduït. No ho crec, però no puc respondre per altri. El que sí és veritat és que la traducció estava revisada a fons per en Jesús».

Poc després de publicar-se la traducció de Zurbrüggen de *Camí de sirga*, el mateix any 1995, la revista vienesa *Wespennest*, al número 101, dedicava un bon nombre de planes a les literatures espanyoles de la perifèria. I en descriure la situació d'aqueixes literatures posaven clarament el dit a la nafra: «Comunament es veu com a literatura espanyola sobretot la que s'escriu en espanyol. Tot el que s'hi ha escrit i s'hi escriu en les altres tres llengües oficials del país —basc, català i gallec— sol arribar només indirectament a través de les traduccions espanyoles a la resta del món. I les riques tradicions literàries ho tenen, per tant, molt difícil per ser, en tot cas, percebudes a l'estranger». I predicant amb l'exemple, encara que calgués navegar contra corrent, *Wespennest* en aquest mateix número traduïa narracions de Bernardo Atxaga, Suso de Toro, Manuel Rivas, Maria Mercè Roca i Jesús Moncada. D'aquest darrer, concretament, «Debat d'urgència» / «Dringende Besprechung» en versió directa del català pel traductor i escriptor Georg Pichler. Tres anys més tard Roger Friedlein, aleshores professor de llengua i literatura catalanes a les universitats de Berlín i de Halle, va publicar en una antologia de literatura contemporània catalana, *Die Spezialität des Hauses*, de l'editorial Babel de Munic, la narració de Moncada «Futbol de ribera» / «Fußball am Fluss» en versió directa del català.

Fins ací la recepció de l'obra moncadiana en traductors, crítics i editorials alemanyes. Quant a l'acollida per part del públic lector volem reproduir l'opinió d'un lector que hem trobat tot navegant per internet. En llegir la pàgina web de Georg Fritsch, nascut el 1943, professor d'institut, i regidor a la vila suïssa de Küsnacht, trobem que indica que li interessen els llibres: «Günter Grass, Meir Shalev, Jesús Moncada, William Shakespeare, Laurence Sterne, Hergé». Li escrivim si ens pot dir res sobre Moncada i si l'ha llegit en l'original català o en la versió alemanya, i ens respon: «*Camí de sirga*, me'l va recomanar un amic. He llegit aquest llibre i també *La galeria de les estàtues* en alemany. De fet m'interesso per la història i des d'aquest punt de vista Moncada té una bona oferta. Però jo li valoro sobretot les qualitats literàries: disposa d'una admirable fantasia, té gràcia i humor —i estima les persones. Té semblança amb Meir Shalev, Günter Grass i Hergé».